

ANALYS AV KULTURVÄRDEN & KONSEKVENSER AV EN EV. FLYTT AV GULA VILLAN, KARLSBODAVÄGEN KV MARIEHÄLL 1:10

DENNA UTREDNING HAR UTFÖRTS AV ARKITEKT MSA OCH
BYGGNADSANTIKVARIERIE FIL.MAG PAUL WILUND & BYGGNADSANTIKVARIERIE
FIL.KAND KALLE ANDERBERG ARBETET HAR UTFÖRTS UNDER OKTOBER
2015 PÅ UPPDRAG AV STOCKHOLMS SBK GENOM CARLA HEDBERG

SOM KÄLLOR HAR ANVÄNTS MATERIAL PÅ STOCKHOLMS STADSMUSEUM,
LANTMÄTERIVERKET, ÄLDRE HISTORISKA KÄLLOR OCH BILDER SAMT INTERVJUER

MARIEHÄLL 1:10

BYGGNADSMATERIAL

Byggnadens äldre delar är grundlagda på en stengrund av grovt tuktad sten fogad med cementhaltigt bruk med dragna konvexa fogar. Mot slänten i väst är grunden kompletterad med gjutna partier i betong.

Byggnadsstommen är av trä, troligen i resvirke, det vill säga en stomme av kraftiga plank monterade i en ram. Bjälklag och takstolar är även de av trä.

EXTERIÖR

Fasaderna är klädda med en liggande fasspantpanel, med utanpåliggande foder, sockelbräda och knutbrädor. De ursprungliga fönstren är fyrluftsfönster av korspost typ med en tvärspröjs i de nedre bågarna. Fönsterfodren är enkla ramar med en förlängd bas-bräda. Takfoten har profilerade taktassar och underlagstakets synliga undersida är i pärlspont. På trapphusverandan finns en dekorativ takstol med profilsågad mittstolpe.

Taket är klätt med plåt i skivtäckning, med förskjutna hakfalsar. Även skorstenen är plåtklädd.

Fasaderna är gulbeiga, fodren är grågröna och fönsterbågarna är bruna. Troligen är alla delar målade med pigmentet obränd terra.

BELÄGENHET

Hela byggnaden har en lådliknande karaktär med tillsynes få raka vinklar. Byggnaden ligger i en svag slänt och är sektionerad för att följa topografin i slänten. Centralt består byggnaden av en rektangulär byggnadskropp i två våningar till vilken ytterligare några volymer har adderats, dels en äldre farstuveranda och dels en mer sentida toalett. Gaveln mot vägen i öst är inte vinkelrät i förhållande till långsidorna, troligen som en anpassning till den väg som tidigare gick intill byggnaden. Farstuutbyggnaden bildar en verandaliknande risalit mot norr, vilken övergår i en något vinklad trappdel med entrédörrar till övervåningen mot väster.

Invändigt tas bottenvåningens upp av smörgåscaféet. I öster finns ett större närmast kvadratisk rum som idag används som serveringslokal. Rummet har entré från norr där det idag sitter en sentida ”villadörr” men öppningens format tyder på att det har tidigare varit en pardörr. Rummet har invändigt sentida ytskikt och fönstren är utbytta, panelen är dock äldre - en pärlspont som idag är rollad med latexfärg. Bottenvåningens västra del består av serveringskök och lager. Den västra delen har huvudsakligen sentida ytskikt och delvis förändrad planlösning. Troligen har bottenvåningen under lång tid varit avdelad i ett större rum som har haft en verksamhet samt en del i väster som har innehållit kontor, kök eller bostadslokaler i anslutning till rummet.

Byggnadens övervåning upptas av en bostadsvåning med ett större och mindre rum, ett kök och en hall. Lägenheten nås via ett utvändigt trapphus som leder till farstuutbyggnadens övre våning. Från denna kommer man in i en passage som mot öst leder till husets mest storslagna rum, en kvadratisk mindre sal med en rektangulär kakelugn i senempirestil. Dörren till salen är en hög döbartang med tre profilerade fyllningar i ett profilerat ramverk. Salen har idag synligt plankgolv, vilket troligen är ett äldre undergolv. Väggarna har sockelpaneler, idag tapetserade, och släta väggfält som övergår i taket med ett hålkäl. Salen har idag fönster mot norr och öst, men har tidigare även haft ett fönster mot syd.

Salen gränsar till ett mindre kök med järnspis av märket ”Skoglund & Olson Gefle” samt en diskbänk inbyggd i en skåpsinredning av funkistyp. Mot väster finns en mindre kammare, detta rum används idag som sovrum. Kammaren har genomgående nya ytskikt, men troligen finns äldre ytskikt till viss del bevarade under. I kammaren fanns tidigare en järnkamin, skorstensröret är ett avloppsrör i järn som är draget längs taket i köket och anslutet till husets enda skorsten. Längst i väster finns en påbyggnad som innehåller en dusch och toalett, denna är från 1970-80 tal, ingången från sovrummet är provisorisk och består av en uppsågad öppning. Golvnivån skiljer ca 50 cm mellan rummen.

HISTORIK

Områdets södra delar har tidigare tillhört Kratsboda gård. Efter järnvägsetableringen 1875 startade en industrietablering i området med flera industrier. Kring dessa industrier hade det framåt sekelskiftet 1900 uppstått en närmast oreglerad kåkstadsbebyggelse i huvudsak för fabrikenas arbetare i Mariehäll. Denna bebyggelsestruktur delade området med till exempel Hagalund, Gröndal och Midsommarkransen vilka utgjorde Stockholms förstäder under tidigt 1900-tal.

runt 1950 bestod bebyggelsen av enkla arbetarostäder från sent 1800-tal, villor från åren kring sekelskiftet 1900, och lägenhetshus från 1940-1950-talen. Efter detta har ytterligare exploatering skett med arbetsplatser. Det lilla panelade caféet framstår i detta sammanhang som en ganska brokig och märklig skapelse. Enligt Bromma hembygdsförening uppfördes kaféhuset redan under 1850-talet. En uppgift som baserar sig på brandförsäkringshandlingar. De uppger också att huset har innehållit en servering under hela 1900-talet. Stadsmuseet anger däremot att huset uppfördes 1902 och har innehållit kaféverksamhet sedan 1960-talet. Våra undersökningar pekar på att byggnaden kan höra samman med 1880-talets exploateringar området för arbetar-kvarter. Vid denna tid uppfördes flera byggnader och ett lusthus i en bebyggelsemiljö med flera liknande trähus och ett lusthus invid vägen upp för berget, av dessa är detta den enda som är kvar.

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER.

Hela byggnaden har en idag mycket ovanlig karaktär, det är en ”kåk” som på ett pragmatiskt sätt har använts och ändrats sedan den byggdes. Tydliga tidsskikt finns från byggnadstiden, 1960-talet, och 1970-80-talet. Stora delar av huset är relativt oskott och använt utan medvetna antikvariska eller estetiska hänsyn vilket också bidrar till dess karaktär.

I bottenvåningens västra del har caféverksamheten som pågått sedan 1960-talet eller längre inneburit att en del förändringar skett. Exempelvis har de ursprungliga fönstren bytts, entrédörren har ändrats och åtminstone ett fönster har satts igen.

Invändigt består ytskikten på bottenvåningen av material som plastmattor och rollade väggar. I det större rummet, serveringslokalen finns en del synliga material av sekelskiftetyp, och eventuellt finns motsvarande material bakom en del sentida ytskikt i köksdelen.

Den övre våningens lägenhet är i stora drag välbevarad och i allt väsentligt bevarad ursprunglig även om vissa delar idag är förbyggda. Ytskikten är även här till stora delar sentida, delvis från 1960-talet delvis senare. Den största förändringen i denna del är det hål som tagits upp mellan sovrum och hygienrum i väst.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

När byggnaden uppfördes ingick den i ett bebyggelsesammanhang med flera liknande byggnader som grupperades sig runt en vägkorsning som utgjordes av Karlbodavägens tidigare sträckning och en väg upp på berget, som idag är en gångväg. Troligen var bebyggelsen typisk förstadsbebyggelse, byggd på spekulation i samband med industrietableringarna i området. Dessa skedde under 1880-talen. Mycket tyder på att byggnaden redan från start har haft en verksamhet, butik eller café i det stora rummet på bottenvåningen. Dess belägenhet i ett väghörn var strategiskt bra och i området fanns en tät bebyggelse med framför allt bostäder för industriarbetarna. Denna omkringliggande bebyggelse är än idag avläsbar i form av husgrunder i backen väster och norr om huset. I dag är byggnaden den sista resten av den sena 1800-talsindustrialismens enklare bostadsbebyggelse i området. Byggnadens karaktär och belägenhet där dess snedskurna gavel nästan går ut i vägbanan visar tydligt att den hör samman med en annan tid. Den har därmed ett mycket stort värde för att skapa en förståelse av områdets framväxt och anknyta området till dess tidigare historia. Byggnadens verksamhet med sitt enkla trivsamma smörgåscafé är också tämligen unik i dagens Stockholm.

DENNA SIDA

- BYGGNADENS TAKLANDSKAP SAMT FRONTONEN, ENTRÉVERANDAN MED SIN DEKORATIVA TAKSTOL I RÖSTET. SKORSTEN MED KARNISSVÄNGT KRÖN OCH VALMAT PLÅTTÄCKT TAK MED SKIVTÄCKNING.
- NEDRE RADEN FRÅN VÄNSTER: FASADEN MOT VÄSTER MED DET ÄLDRE TRAPPHUSET TILL VÄNSTER OCH TILL HÖGER OM DETTA DEN SEKUNDÄRT TILKKOMNA TOALET-TILLBYGGNADEN.
- FASAD MOT NORR, I BOTTENPLANET TILL VÄNSTER EN SEKUNDÄR DÖRR MED OMFATTNING SOM HAR ERSATT EN ÄLDRE DÖBATTANGDÖRR (PARDÖRR). TILL HÖGER OM DETTA EN IGENSATT ÖPPNING SAMT EN DÖRR I BOTTENVÅNINGEN PÅ ENTRÉVERANDAN VILKEN LEDER TILL EN MINDRE FARSTU
- GRUNDENS STENKVADRAR ÄR MURADE MED ETT BRUK SOM TROLIGEN ÄR ETT KC, FOGARNA ÄR DRAGNA

MOTSTÄENDE SIDA

INRE HALLEN MED RAMVERKSDÖRRAR MED PROFILERADE FYLLNINGAR, UNDER FÖNSTRET TILL HÖGER EN SOCKELPANEL AV SEN 1800-TALSTYP

STORA SALEN MED KAKELUGN I SENEMPIR, SOCKELPANEL SAMT HÅLKÄLSLIST MOT TAKET.

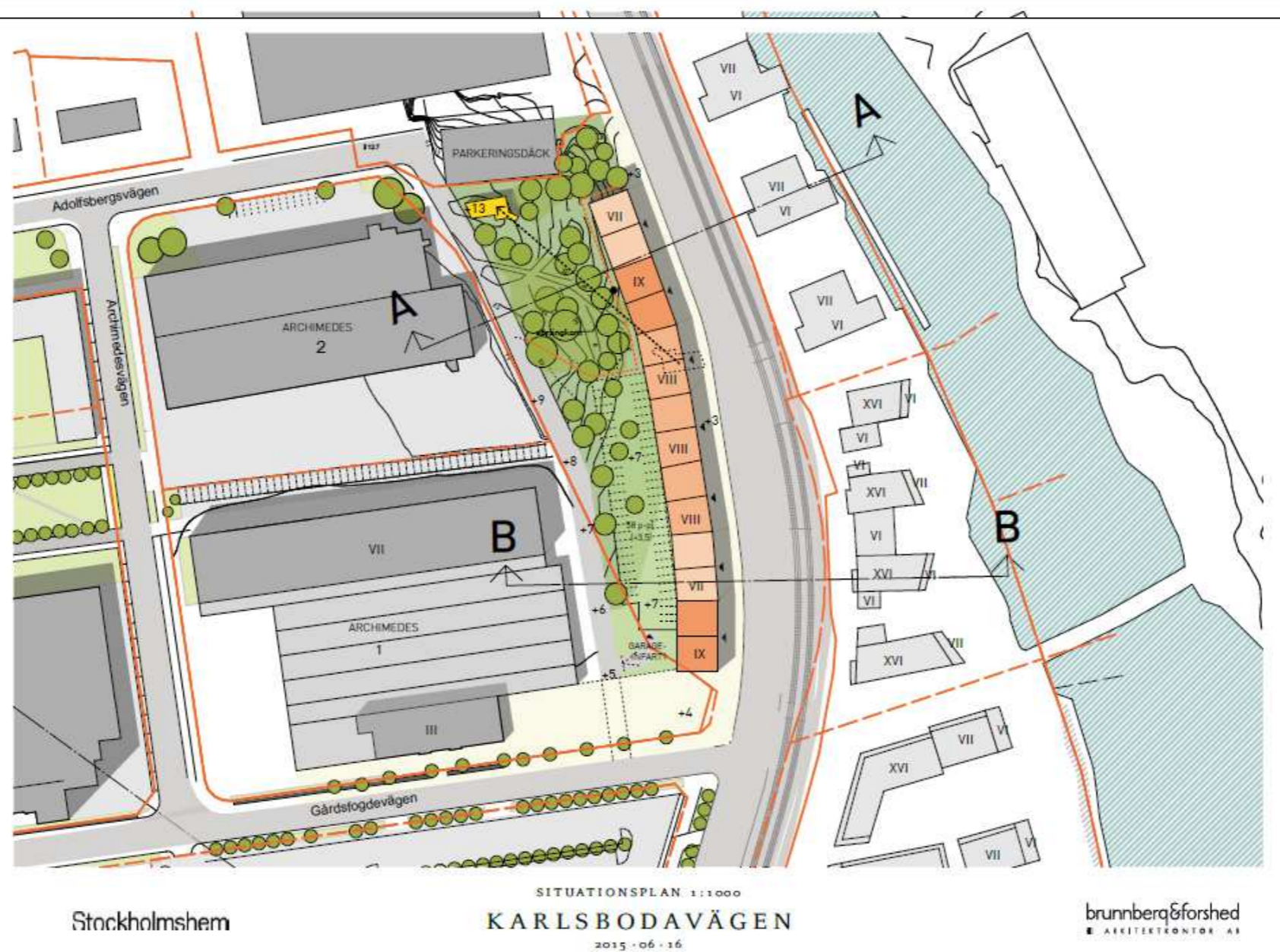
VEDSPIS I KÖKET, DENNA TYP ÄR PRODUCERAD EFTER CA 1875

PÄRSPONTTAK I HALLEN

ÄLDRE LINOLEUMMATTAN UNDER DEN BEFINTLIGA PALSTMATTAN MED MEDALJONGMÖNSTER

ILLUSTRATION NY BEBYGGELSE

BRUNNBERG OCH FORSHEDS ILLUSTRATION AV TÄNKT NY BEBYGGELSE I OMRÅDET. FÖRESLAGEN NY BYGGNAD ÄR INLAGD PÅ VÅRA SITUATIONSPLANER OCH SGRAFFERADE.

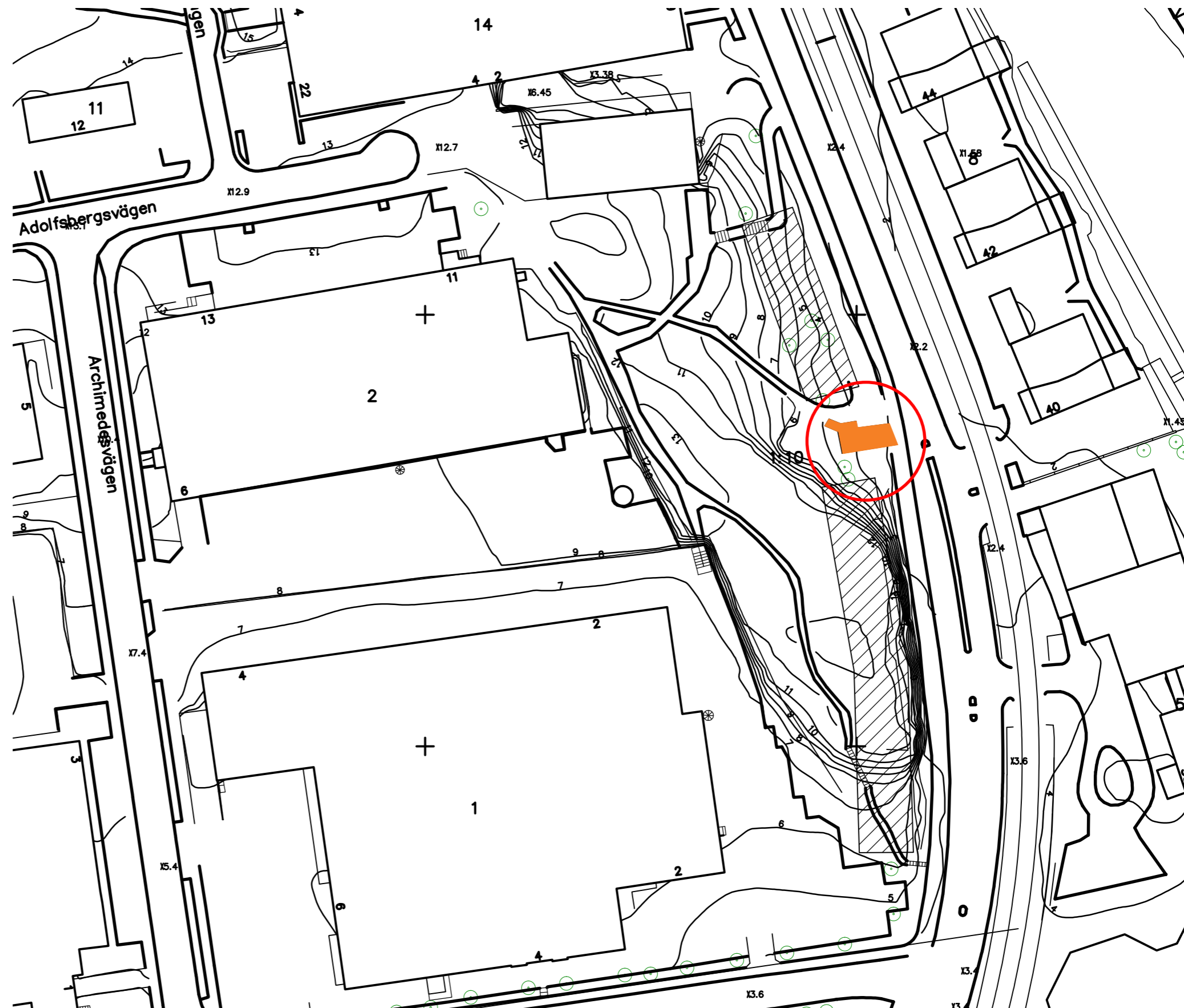
DET I DENNA ILLUSTRATION FÖRESLAGNA NYA LÄGET FÖR GULA VILLAN MOTSVARAR ALTERNATIV C I VÅR ANALYS, MED DEN SKILLNADEN ATT VI HAR VÄNT PÅ BYGGNADEN SÅ ATT MARKEN HAR EN LIKNANDE TOPOGRAFI I FÖRHÅLLANDE TILL HUSET SOM I DAGENS PLACERING.

VÄRDERING AV BYGGNADEN I OLIKA LÄGEN

A BEFINTLIGT LÄGE

I befintligt läge bevarar byggnaden alla sina nuvarande värden. Dessa värden förstärks om byggnaden restaureras varsamt och om närmiljön med den äldre vägsträckningen och husgrunderna görs mer avläsbara. Det befintliga läget har även värden för den befintliga verksamheten då caféet förblir väl synligt från Karlsbodavägen. En eventuell negativ aspekt kan vara att byggnaden hamnar i ett sammanhang av ny bebyggelse där den inte kommer till sin rätt.

Alternativet innebär en viss inskränkning i skissad bebyggelse, två av fjorton enheter av den planerade nybebyggelsen inte kan uppföras. En positiv möjlighet är att det gatt som bildas i den föreslagna bebyggelsestrukturen låter parken bli synlig och tillgänglig från Karlsbodavägen. Verksamheten får ett bra och synligt läge.

**B. FLYTT NÅGOT LÄNGRE MOT
VÄST I BEFINTLIGT LÄGE**

En flytt någon meter mot väst skulle innebära att byggnaden hamnar något mer skyddat. Detta skulle kunna innebära trafiktekniska fördelar. Huvuddelen av de värden byggnaden har i befintligt läge bevaras. På samma sätt som vid ett bevarande på befintlig plats kan dessa värden förstärkas om närmiljön med den äldre vägsträckningen och husgrunderna görs mer avläsbara och om byggnaden restaureras varsamt så dess karaktär av enkel sekelskiftesbebyggelse görs tydligare.

På samma sätt som i alternativ A, D och E har läget även värden för caféverksamheten då byggnaden är väl synlig från Karlsbodavägen. Sammanhanget torde med en så liten flytt kunna betraktas som i det närmaste autentiskt. Alternativet innebär precis om i alternativ A att två av fjorton enheter av den planerade nybyggnelsen inte kan uppföras.

C. FLYTT UPP I PARKEN PÅ BERGET

En flytt från gatan upp på berget kommer att ha en negativ inverkan på byggnadens dokumentvärden och stadsmässiga värden. Den kommer inte att få samma synlighet i stadslandskapet och byggnadens form blir delvis svårbegriplig i ett nytt sammanhang med annorlunda topografi utan den förklaring som den intilliggande vägen ger.

Samtidigt finns möjligheter att skapa en ny miljö med stora upplevelsevärden. Caféverksamheten kan i detta läge få ett trivsamt sammanhang som kan ge parkmiljön ett tillskott. Byggnaden kan med en placering i parken få en egen oas där den och verksamheten kan utvecklas på nya villkor. Den kan i viss mån bära med sig sina kulturvärden och berätta om den äldre enkla bostadsbebyggelsen i området, men detta värde försvagas och förändras.

Rent tekniskt är denna flytt den längsta av de föreslagna, den kräver att huset ställs på någon transport. Markförhållandena bedöms dock som relativt lika vilket gör en anpassning av byggnaden och marken mindre omfattande om byggnaden orienteras enligt vår skiss.

D. FLYTT TILL ETT NYTT LÄGE LÄNGRE NORRUT PÅ KARLSBODAVÄGEN

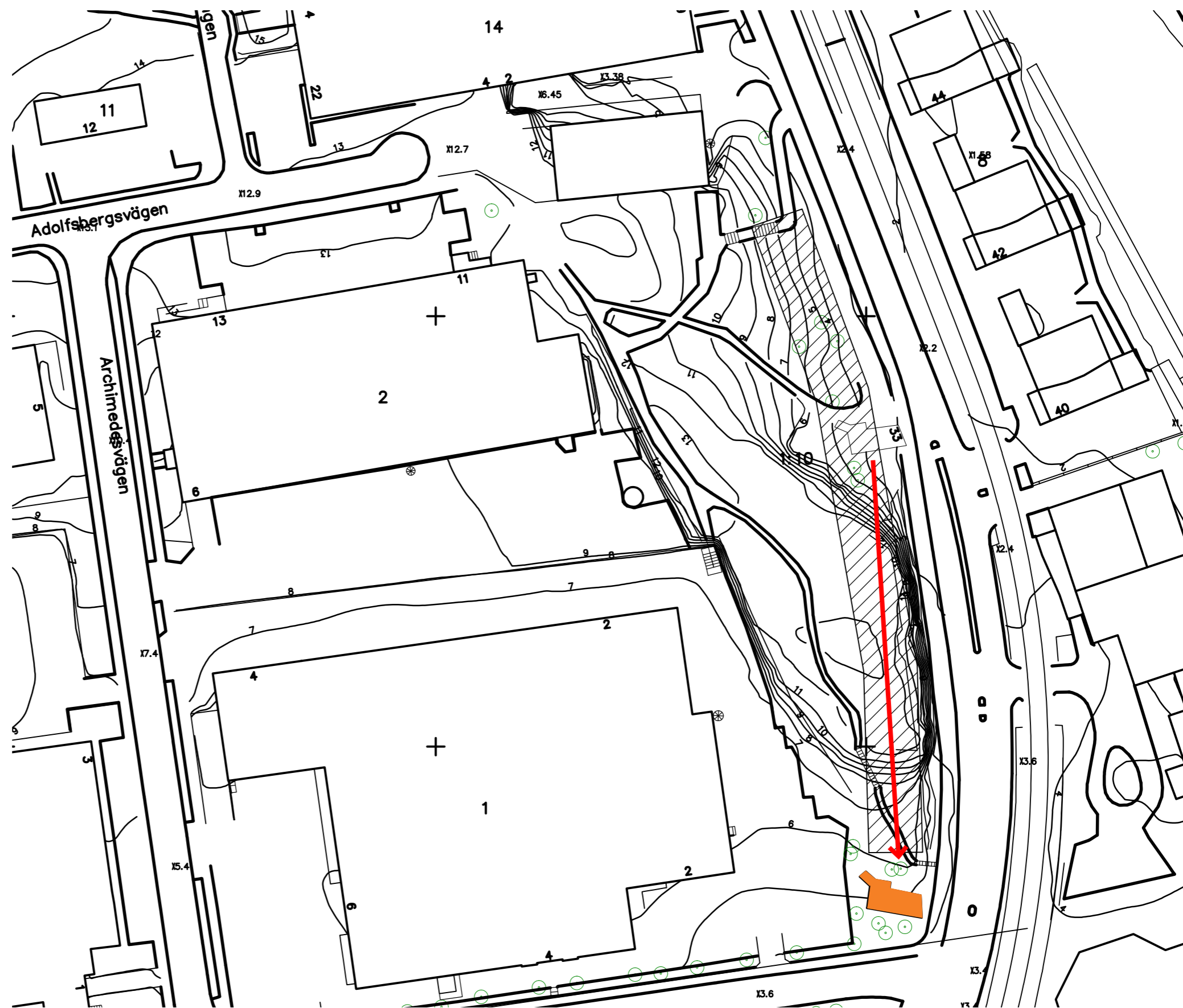
En flytt till ett läge längre norrut på Karlsbodavägen har förutsättningar att ge liknande upplevelsevärden som dagens läge. Byggnaden kommer på denna plats att kunna förmedla huvuddelen av de värden den besitter idag. Sammanhanget kommer att ge ett autentiskt intryck, eftersom byggnaden hamnar på en plats som den egentligen kunde ha uppförts på med avseende på topografi och läge till vägen. Detta alternativ ger en placering som även framgent kan förklarara byggandens ovanliga form. Dagens verksamhet skulle troligen fungera bra i detta förslag.

Tekniskt kan en sådan flytt utföras i samma plan, vilket innebär att den troligen kan genomföras både med "räls" och med en transport av något slag. Marken i läge C är dock mer kuperad än i det befintliga läget vilket gör att den måste anpassas med utsprängningar av en byggplats. En nackdel med detta alternativ är att byggnaden kan hamna mot en bergvägg, vilket är ogemytligt och mycket olämpligt för en träbyggnad. Sprängningarna för en byggplats riskerar att innebära att vägen upp mot parken blir brant och otillgänglig.

E FLYTT TILL ETT NYTT LÄGE
SÖDERUT PÅ KARLSBODAVÄGEN

Byggnaden skulle också kunna flyttas till bergets södra ände där det nu ligger bland annat en parkering. Denna plats skulle ge byggnaden ett liknande förhållande till vägen som den har nu. Byggnaden skulle bli synlig i landskapet och i likhet med förslag D förmedla en slags autenticitet. En stor fördel jämfört med alternativ D är att man inte behöver spränga in sig i någon slänt och att byggnaden hamnar öppet. Dock är platsen idag tämligen ogemytlig, något som dock skulle kunna ändras om man skapar en plats och grönska kring huset. Det aktuella området har idag en ganska formell växtlighet som inte stämmer överens med den som hör samman med denna byggnad. Läget är troligen bra för verksamheten med en bra synlighet. En fördel är att flytten skulle kunna ske i ett plan liksom i alternativ D.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT VID FLYTT

Fönster och ytmaterial på bottenvåningen har ganska stor tålighet mot förändringar och anpassningar som kan behövas vid en flytt. På övervåningen har byggnaden däremot att flertal komponenter som bör betraktas som mycket viktiga att bevara och få med vid en flytt. Kakelugnen på övervåningen är ett exempel på en bevarandevärd detalj, likaså är fönster, dörrar och snickerier på övervåningen av stort värde. Farstuverandan och trappen kan troligen, behållas på plats även vid en flytt, men de är även möjliga att demontera och återmontera utan stor skada på kulturvärdena under förutsättningar att alla äldre byggnadsdetaljer återuppförs.

Toalettbyggnaden på byggnadens västra gavel behöver inte ges några särskilda hänsyn, vi föreslår att denna rivs i samband med en flytt och att en ny bättre lösning för toaletten utförs i det nya läget.

En flytt sker troligen med huset i ett stycke. En bärande och stabiliserande underarm av stål monteras under byggnaden. Byggnaden förs sedan över på en transport, en trailer som antingen körs in under huset eller så lyfts huset över på transporten. Eldstäder och skorsten kan troligen lyftas tillsammans med resten av byggnaden.

En alternativ metod är att flytta huset på rullar, detta är dock endast aktuellt vid en kortare flytt i plan.

